

مطالعه جامعه‌شناختی رابطه سرمایه اجتماعی با کجروی فرهنگی
(مورد مطالعه: دانشجویان کارشناسی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان)

صمد رسول‌زاده اقدام^{*۱}

صمد عدلی‌پور^۲

صمد عابدینی^۳

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۱۱/۰۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۲/۲۴

چکیده

تغییر و تحولات پدید آمده در چند دهه اخیر به نحو چشم‌گیری بر شکل‌گیری و تشدید مشکلات اجتماعی در بین جوانان تأثیر گذاشته است. از جمله مشکلات ناشی از این تحولات می‌توان به کجروی فرهنگی در میان افراد جامعه اشاره کرد. مفهوم سرمایه اجتماعی به دنبال ماهیت و محتوایی که دارد با مسائل و آسیب‌های اجتماعی ارتباط پیدا می‌کند. به همین دلیل، پژوهش حاضر به مطالعه کجروی فرهنگی در میان دانشجویان کارشناسی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان پرداخته و درصدد مطالعه رابطه سرمایه اجتماعی با آن است. این مطالعه از نوع پیمایشی است که بر روی ۳۶۶ نفر از دانشجویان مقطع کارشناسی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان در سال تحصیلی ۹۵-۹۴ که با روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده انتخاب شده‌اند، صورت گرفته است. اعتبار سازه‌ای و پایایی ابزار پژوهش از طریق تحلیل عاملی و آلفای کرونباخ مورد بررسی قرار گرفت که نتیجه حاکی از اعتبار و پایایی مناسب ابزار پژوهش داشت. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که بین سرمایه اجتماعی و ابعاد آن (اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی) با کجروی فرهنگی رابطه معنادار معکوسی وجود دارد. همچنین، سه متغیر اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی توانسته‌اند ۳۰ درصد از تغییرات کجروی فرهنگی را تبیین کنند.

کلیدواژه‌ها: اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی، سرمایه اجتماعی، کجروی فرهنگی.

۱- استادیار گروه مطالعات خانواده دانشگاه شهید مدنی آذربایجان

۲- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه دانشگاه تبریز

۳- استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی خلخال، خلخال، ایران

۱. بیان مسأله

با نگاهی به دنیای اطراف خود متوجه می‌شویم که همان‌قدر که مردم از هنجارها پیروی می‌کنند، تخطی و سرپیچی از قوانین اجتماعی نیز مشاهده می‌شود و بیشتر ما گاهی، قواعد رفتاری مورد پذیرش عمومی را زیر پا می‌گذاریم (بحری‌پور و نیازی، ۱۳۹۳: ۷۲). در تأیید این ادعا، پژوهش‌های زیادی که براساس جمعیت‌هایی از جوانان و دانشجویان صورت گرفته، حاکی از گستردگی نقض هنجارهای رسمی و سنتی در عرصه‌های فرهنگی است (برای نمونه نگاه کنید به قاسمی، ۱۳۸۳؛ سراج‌زاده، ۱۳۸۳؛ کلدی و رحمانی فیروزجاه، ۱۳۸۶؛ شمس و همکاران، ۱۳۹۲).

این شواهد، نشان‌دهنده کاهش پایبندی جوانان به برخی از هنجارها و ارزش‌های فرهنگی است که از آن با عنوان کجروی فرهنگی می‌توان نام برد. منظور از کجروی فرهنگی، رفتارهایی هستند که با هنجارهای فرهنگی سنتی و رسمی غالب در کشور ما مغایر هستند، درحالی‌که ممکن است همین رفتارها طبق قواعد و هنجارهای سایر کشورها، جوامع و حتی در مواردی هنجارها و ارزش‌های خرده‌فرهنگ‌های داخلی نیز کجرفتاری به حساب نیایند (سراج‌زاده و بابایی، ۱۳۸۹: ۴۵).

امروزه ماهیت پیچیده آسیب‌های اجتماعی ایجاب می‌کند تا در برخورد و شناخت با تجدید و تکمیل نظریات موجود، با اتکا به یافته‌های نوین، دایره شناخت خود را گسترده‌تر سازیم. از این منظر، سرمایه اجتماعی به‌عنوان ابزاری اساسی قابلیت و کارایی بالایی در تبیین و توضیح مسائل و مشکلات، از جمله کجروی‌های اجتماعی و فرهنگی، دارد. چنانچه می‌توان از آن به عنوان راه‌حل مشکلات اجتماعی نام برد (چلبی و مبارکی، ۱۳۸۴: ۴).

سرمایه اجتماعی تابع قواعد و قوانین نوین زندگی است و دارای کارکردهای مهمی در زمینه‌های مختلف اجتماعی می‌باشد. بدین ترتیب هرگاه یک نهاد اجتماعی بتواند مشارکت اعضای خود را برای دستیابی به اهداف خاص یا حل مسأله‌ای جلب نماید، می‌تواند کنش‌های اعضا را تحت تأثیر خود قرار دهد و بر نحوه فعالیت آنها تأثیرگذار باشد. در واقع، سرمایه اجتماعی مفهومی است که به ارتباطات درون‌گروهی و بین‌گروهی افراد جامعه با یکدیگر اشاره دارد. اگرچه تعاریف مختلفی برای سرمایه اجتماعی بیان شده است، بسیاری از اندیشمندان اجتماعی، سرمایه اجتماعی را به‌نوعی راه‌حل تمام مسائل و مشکلات جوامع کنونی معرفی می‌کنند (پورتز، ۱۹۹۸: ۲۴). همچنین سرمایه اجتماعی اساس هویت، شناسایی و اعتبار جامعه می‌باشد؛ زیرا از سویی بالا رفتن سرمایه اجتماعی افراد می‌تواند

مانع آسیب‌های اجتماعی شود و افرادی که دارای سرمایه اجتماعی مثبتی باشند از عزت نفس و خودپنداره بالایی بهره‌مند خواهند شد که این موضوع باعث ایجاد روابط و پیوندهای مشترکی با افراد دیگر اجتماع می‌گردد. از سویی دیگر، فرسایش و کاهش سرمایه اجتماعی افراد باعث ایجاد کجروی، احساس ناامنی، تضعیف و سست شدن پیوندهای اجتماعی خواهد شد. بنابراین، بدون توجه به سرمایه اجتماعی، پایداری نظم اجتماعی امکان‌پذیر نمی‌باشد و بدون وجود آن نابهنجاری و بی‌نظمی در جامعه رایج می‌شود و سردرگمی، تعارض، کشمکش، بی‌تفاوتی و آسیب اجتماعی فزونی می‌گیرد. به عبارتی ضعف و کمبود در میزان سرمایه اجتماعی، نشانگر علائم بیماری و تهدید سلامت جامعه است و جامعه‌ای که میزان سرمایه اجتماعی در آن به هر دلیلی کاهش یابد، شاهد گسیختگی‌ها و شکاف‌های عمیقی در میان گروه‌های اجتماعی خواهد بود (نیازی و همکارن، ۱۳۹۴: ۱۲۲).

حال بر اساس موارد یاد شده، نوشتار حاضر، درصدد مطالعه رابطه بین سرمایه اجتماعی و ابعاد آن با کجروی فرهنگی در بین دانشجویان دانشگاه شهید مدنی آذربایجان است.

۲. پیشینه پژوهش

یافته‌های چلبی و مبارکی (۱۳۸۴) در پژوهشی با عنوان «تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و جرم در سطوح خرد و کلان»، حاکی از آن است که هم در سطح کلان و هم در سطح خرد بین سرمایه اجتماعی و جرم رابطه معنادار معکوسی وجود دارد.

غفاری (۱۳۸۷) در مطالعه‌ای تحت عنوان «سرمایه اجتماعی و پیشگیری از جرم» به‌گونه‌ای غیرمستقیم به بحث ترس از جرم می‌پردازد. وی با بررسی انواع مختلف سرمایه اجتماعی، گسترش سرمایه اجتماعی عام‌گرایانه و کاهش سرمایه اجتماعی خاص‌گرایانه را موجب کاهش جرم می‌داند که این موضوع می‌تواند به تبع خود به کاهش میزان ترس از جرم بیانجامد.

یافته‌های تحقیق علیوردی‌نیا و همکاران (۱۳۸۷) در مطالعه‌شان تحت عنوان «سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری»، حاکی از آن است که سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده، در بین پاسخگویان پسر بیشترین قدرت تبیین‌کنندگی بزهکاری را داشته است، در صورتی که سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده، بیشترین قدرت تبیین‌کنندگی بزهکاری را در بین پاسخگویان دختر نشان داده است. همچنین در بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی خانواده، صمیمیت اعضاء خانواده و حمایت اجتماعی رابطه معناداری با بزهکاری پسران داشته است،

در حالی که در بین پاسخگویان دختر، آگاهی والدین و عضویت والدین در نهادهای اجتماعی با رفتارهای بزهکارانه رابطه معناداری را نشان داده‌اند.

عباس‌زاده و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و آنومی اجتماعی»، نشان دادند که بین سرمایه اجتماعی و ابعاد آن (مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و اعتماد اجتماعی) با آنومی اجتماعی رابطه منفی و معناداری وجود دارد.

یافته‌های بوستانی (۱۳۹۱) در پژوهشی تحت عنوان «سرمایه اجتماعی و رفتار پرخطر؛ نمونه مورد مطالعه: دانش‌آموزان دبیرستانی شهر کرمان»، حاکی از آن است که سرمایه اجتماعی نقش محوری در کاهش بروز رفتارهای پرخطر دانش‌آموزان دارد.

کریمی مزیدی و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه‌شان با عنوان «رابطه سرمایه اجتماعی و کجروی در بین دانش‌آموزان پسر ۱۵ تا ۱۸ ساله شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۰»، نشان دادند که بین سرمایه اجتماعی و تمام ابعاد آن اعم از مشارکت، اعتماد، حمایت و انسجام اجتماعی و همچنین روابط متقابل با دیگران با کجروی دانش‌آموزان رابطه منفی و معناداری وجود دارد. همچنین، سن و پایه تحصیلی و پایگاه اقتصادی و اجتماعی به عنوان متغیرهای زمینه‌ای، رابطه معناداری نشان داده‌اند.

یافته‌های غلامی و قربان‌نژاد شهرودی (۱۳۹۳) در مطالعه‌شان با عنوان «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی خانواده بر اعتیاد جوانان قائم‌شهر»، نشان داد که بین سرمایه اجتماعی خانواده و ابعاد آن (سرمایه اجتماعی ساختاری درون خانواده، سرمایه اجتماعی ساختاری بیرون از خانواده، سرمایه اجتماعی شناختی درون خانواده و سرمایه اجتماعی شناختی بیرون از خانواده) با اعتیاد به مواد مخدر رابطه معناداری وجود دارد.

پاتنام (۲۰۰۱) در تحقیقی که در ایالات متحده با عنوان «سرمایه اجتماعی: اندازه‌گیری و نتایج» اجرا کرد، به این نتیجه رسید که وجود سرمایه اجتماعی تأثیر مثبتی در کاهش میزان جرم و جنایت و کاهش مراجعات و محکومیت‌های بزهکارانه و نابرابری‌های اقتصادی، مدنی و جنسیتی داشته است.

یافته‌های رایت^۱ و دیگران (۲۰۰۱) در پژوهشی با عنوان «سرمایه اجتماعی خانواده و درگیری بزهکاری»، حاکی از آن است که رابطه بین سرمایه اجتماعی خانوادگی در طول زمان، میزان بزهکاری را کاهش و تأثیرات بدرفتاری را تعدیل می‌کند.

---

1. Wright

چوانگ و چوانگ^۱ (۲۰۰۸) در پژوهشی با عنوان «تفاوت‌های جنسیتی در رابطه بین سرمایه اجتماعی و مصرف سیگار و الکل در تایوان»، نشان دادند که بین سرمایه اجتماعی با استعمال سیگار و نوشیدن الکل رابطه منفی وجود دارد. اعتماد اجتماعی تأثیر قوی‌تری بر مصرف سیگار و الکل در بین زنان نسبت به مردان داشت؛ اما این اثر، بین مردان ضعیف‌تر بود. بین مشارکت اجتماعی و مصرف الکل رابطه مستقیمی مشاهده شد، بدین صورت که شرکت در انجمن‌های مختلف، فرصت نوشیدن الکل را افزایش می‌دهد.

یافته‌های سمیح آکچوماک^۲ و باس تر ویل^۳ (۲۰۱۲)؛ یامامورا^۴ (۲۰۰۹)؛ رو و لی^۵ (۲۰۱۳) که به بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی بر جرم پرداخته‌اند، حاکی از آن است که با افزایش میزان سرمایه اجتماعی از میزان جرائم کاسته می‌شود.

در یک جمع‌بندی کلی در خصوص پیشینه پژوهش، می‌توان گفت که تحقیقات داخلی و خارجی صرفاً به رابطه سرمایه اجتماعی و جرم پرداخته‌اند و نشان داده‌اند که بین سرمایه اجتماعی و جرم رابطه منفی وجود دارد؛ اما بین سرمایه اجتماعی و کجروی فرهنگی پژوهشی صورت نگرفته است. حال، نوشتار حاضر درصدد مطالعه ارتباط این دو مفهوم است.

۳. مبانی نظری

۳-۱. سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی را باید حلقه مهم پیوند بین ویژگی‌های فردی و بستر اجتماعی بلافصل او دانست (کینگ و فرو، ۲۰۰۴). اهمیت سرمایه اجتماعی در ظرفیت بالقوه آن برای پیوند زدن افراد مستقل به یکدیگر است؛ به طوری که، می‌تواند افراد دینفعی را که شناخت اجتماعی محدودی نسبت به هم دارند و از کم‌ترین احساس وظیفه متقابل به یکدیگر برخوردارند به افرادی تبدیل کند که علائق و مصالح مشترکی دارند (اسمیت، ۲۰۰۳). سرمایه اجتماعی را می‌توان به منابع قابل دسترس در درون ساختارهای اجتماعی از قبیل اعتماد، هنجارهای روابط متقابل و اهداف مشترک که افراد را برای انجام کنش‌های جمعی آماده می‌کند، تعریف کرد (کاوچی و برکمن، ۲۰۰۱). از مهم‌ترین نظریه‌پردازان این حوزه می‌توان به کلمن، پاتنام، فوکویاما و بوردیو اشاره نمود.

1. Chuang & Chuang

2. Semih Akçomak

3. Bas ter Weel

4. Yamamura

5. Roh & Lee

بورديو سرمایه اجتماعی را چنین تعريف می‌نماید: سرمایه اجتماعی عبارت است از مجموع منابع فیزیکی یا غیرفیزیکی در دسترس فرد یا گروهی که دارای شبکه نسبتاً بادوامی از ارتباطات نهادینه شده با آشنایی‌های دوجانبه و محترم هستند (فیلد، ۱۳۸۵: ۲۳-۲۴). به طور کلی باید گفت که مفهوم سرمایه اجتماعی در کارهای بورديو نه تنها تعديل‌کننده مهمی برای خوانش‌های هنجاری، تجربی و ذاتی از این مفهوم است، بلکه وی از این مفهوم تعريف جامعه‌شناختی بسیار بهتری به عمل می‌آورد. در واقع، بورديو معتقد است که سرمایه اجتماعی به‌جای آن که یک هنجار باشد به معنای نوعی رابطه اجتماعی است. به بیان دیگر، سرمایه اجتماعی برای بورديو آن بستر فرهنگی ناشی از ساخت اجتماعی است که در ارتباط مستقیم با عادات افراد و میدان فرهنگی ناشی از کنش‌های اجتماعی، سازمان‌یافته و صورت‌بندی می‌شود (عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۴۷).

کلمن نیز برای تعريف سرمایه اجتماعی از نقش و کارکرد آن کمک می‌گیرد و تعريفی کارکردی از سرمایه اجتماعی ارائه می‌دهد. بر این اساس، سرمایه اجتماعی شیء واحدی نیست، بلکه انواع چیزهای گوناگونی است که دو ویژگی مشترک دارند: همه آنها شامل جنبه‌ای از یک ساخت اجتماعی است و کنش‌های معین افرادی را که در درون ساختار هستند، تسهیل می‌کنند. سرمایه اجتماعی مانند شکل‌های دیگر سرمایه است و دستیابی به هدف‌های معینی را که در نبود آن دست‌یافتنی نخواهد بود، امکان‌پذیر می‌سازد (کلمن، ۱۳۹۰: ۴۶۲).

از نظر پاتنام، سرمایه اجتماعی مجموعه منابعی است که از طریق روابط بین افراد، شبکه‌های اجتماعی و هنجارهای متقابل و اعتماد تولید می‌شود. سرمایه اجتماعی به بیان ویژگی‌هایی از یک سازمان و یا ساختار اجتماعی می‌پردازد؛ ویژگی‌هایی مانند اعتماد، هنجارها و شبکه‌هایی که جامعه را در فعالیت‌های هماهنگ، کارآمد می‌سازد و انجام کارهای بزرگی را که بدون وجود سرمایه اجتماعی دست‌یافتنی نیست، ممکن می‌سازد. وی عناصر اساسی سرمایه اجتماعی را تعهد و اعتماد متقابل، ارزش‌ها و هنجارهای مشترک، احساس تعلق، صداقت و تعاملات اجتماعی می‌داند (گنجی و هلالی ستوده، ۱۳۹۰: ۹۸).

فوکویاما نیز همچون پاتنام در تعريف این مفهوم از وجود هنجارها و ارزش‌ها سخن می‌گوید. البته او هنجارها و ارزش‌های غیررسمی در یک گروه را مدنظر دارد و بر این اساس می‌گوید: سرمایه اجتماعی را به سادگی می‌توان به‌عنوان وجود مجموعه معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیررسمی تعريف کرد که اعضای گروهی که همکاری و تعاون در میان‌شان مجاز

است، در آن سهیم هستند؛ البته مشارکت در ارزش‌ها و هنجارها به‌خودی‌خود باعث تولید سرمایه اجتماعی نمی‌شود، زیرا این ارزش‌ها ممکن است ارزش‌های منفی باشد. در واقع، فوکویاما معتقد است که اعتماد، انتظاراتی است که براساس هنجارهای مشترک و صداقت و رفتارهای همکاری‌جویانه ایجاد می‌گردد (عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۴۸).

۲-۳. کجروی

تعریف کجروی کاری مشکل است، زیرا تعاریف مختلفی از آن صورت گرفته است. برای مثال، از نظر گیدنز، کجروی ناهمنوایی با مجموعه هنجارهای معینی است که شمار زیادی از افراد یک اجتماع یا جامعه پذیرفته‌اند (گیدنز، ۱۳۹۴: ۲۹۴). در واقع، انحراف هرگونه رفتاری است که با انتظارات جامعه یا یکی از گروه‌های مشخص درون جامعه منطبق و سازگار نباشد. انحراف، دوری جستن و فرار از هنجارهاست و هنگامی رخ می‌دهد که فرد یا گروهی معیارهای جامعه را رعایت نمی‌کند (کوئن، ۱۳۹۳: ۲۱۵). اریکسون^۱ (۱۹۶۲) انحراف را عملی می‌داند که مردم احساس می‌کنند باید نسبت به آن واکنش نشان دهند و این واکنش انواع گوناگونی از تنبیه و توبیخ را شامل می‌شود. بودن^۲ (۱۹۸۹) کجروی را رفتاری می‌داند که مخرب زندگی باشد، مورد سرزنش قرار گیرد یا موجب آسیب و جرمه گردد. گروهی، کجروی را صفتی دانسته‌اند که انسان هیچ کنترلی بر آن ندارد. مثلاً دیویس^۳ (۱۹۸۵) سیاهان و افراد فلج را کجرو دانسته است و گافمن^۴ (۱۹۷۹) جذامیان و کسانی را که زخم‌ها و داغ‌های عمیقی در صورت دارند را کجرو می‌داند (صدیق سروستانی، ۱۳۸۹: ۱۷).

بکر^۵ معتقد است که بعضی از انسان‌های قدرتمند می‌توانند به دیگران برچسب منحرف بزنند؛ بنابراین، منحرف فی‌نفسه وجود ندارد، بلکه حاصل برچسب زدن به دیگران است (حسینی‌نثار و فیوضات، ۱۳۹۰: ۱۹). از نظر دوب^۶ نیز کجروی رفتاری است که اعضای قوی‌تر یک گروه اجتماعی آن را تخلفی جدی نسبت به ارزش‌ها یا معیارهای مهم خود می‌دانند (دوب، ۱۹۹۰: ۱۷۵). در مجموع، منظور از کجروی، عمل یا رفتاری است که به نوعی ناقض هنجارهای رسمی یا غیررسمی جامعه باشد.

1. Erickson
2. Boudon
3. Davis
4. Goffman
5. Becker
6. Doob

۴. چارچوب نظری

سرمایه اجتماعی از سه دیدگاه نظری با جرم و کجروی ارتباط دارد: این سه نظریه عبارتند از: نظریه بی‌سازمانی اجتماعی، نظریه فشار ساختاری و نظریه آنومی اجتماعی. هر یک از این نظریه‌ها به نوعی، رابطه بین سرمایه اجتماعی و کجروی را تبیین می‌کنند.

بر اساس نظریه بی‌سازمانی اجتماعی، شهرهای مدرن با تغییراتی مواجه بوده است، مثل تضعیف علاقه و روابط خویشاوندی، کاهش کارآیی نهادهای اجتماعی، تضعیف روابط همسایگی، کاهش انسجام اجتماعی، افزایش فقر، افزایش بی‌اعتمادی و مواردی مانند آن، که محیط مناسبی برای کجروی و جرم فراهم می‌کند. فرض بی‌سازمانی اجتماعی بر این است که عدم وابستگی به نهادها و سازمان‌های اجتماعی از قبیل خانواده، مدرسه و غیره موجب رفتار انحرافی می‌شود (احمدی، ۱۳۹۲: ۴۳). به عبارت دیگر، این نظریه بر شرایط تأکید می‌کند (شرایط بی‌سازمانی) که در آن وابستگی به نهادهای اجتماعی و سازمان اجتماعی از هم پاشیده و دیگر کنترلی اعمال نمی‌شود (عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۲).

بی‌سازمانی اجتماعی نشان می‌دهد، جوانان در کسب ارزش‌ها، روابط اجتماعی و توانایی برای کسب اهداف مشترک، تحت تأثیر والدین، همسایه‌ها و ساکنان محل می‌باشد. مشخصه‌های ساختاری، همچون فقر و بیکاری همگی پیش‌بینی‌کننده نتایج بی‌سازمانی می‌باشد؛ لذا، سطح پایین‌تر انسجام اجتماعی جوانان، اغلب با متغیرهای ساختاری مرتبط می‌تواند پیامدهای بی‌هنجاری را افزایش دهد؛ بنابراین، نظریه بی‌سازمانی اجتماعی چارچوبی فراهم می‌کند که گسیختگی شبکه‌های اجتماعی را که مبنای کنترل جامعه است به هم می‌ریزد. بنابراین، گسیختگی اجتماعی بر پیوندهای اجتماعی آسیب می‌زند، چون سطوح دسترس‌پذیری سرمایه اجتماعی و تأثیرپذیری جمعی را کاهش می‌دهد (عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۲).

نظریه بی‌سازمانی اجتماعی، خود بر مبنای مفاهیم سرمایه اجتماعی و انسانی بنا شده است. سرمایه اجتماعی به مهارت‌های اجتماعی و منابع لازمه برای ایجاد تغییرات مثبت در زندگی اجتماعی نیاز دارد. همچنین، باعث افزایش ظرفیت عمل برای رسیدن به اهداف اجتماعی می‌باشد. ماهیت نظریه بی‌سازمانی این است که برخی اجتماعات به دلیل اختلال در فرایندهای رسمی و غیررسمی کنترل اجتماعی، قادر به خودتنظیمی مؤثر نیستند. سرمایه اجتماعی ماهیت و بنیان کنترل اجتماعی می‌باشد و آن، شامل اشتراکات اجتماعی نیرومندی است که برای تقویت نظم به وجود آمده و این همان چیزی است که باعث تقویت هنجارها

می‌شود و در نتیجه، سطح انسجام اجتماعی افزایش می‌یابد. جوامع بی‌سازمان، همواره از وجود جرم و سایر شرایط تهدیدکننده، عذاب می‌کشند؛ زیرا آنها دچار کمبود منابع کافی برای حفظ سرمایه اجتماعی می‌باشند (حبیب‌زاده و همکاران، ۱۳۹۳: ۴۰).

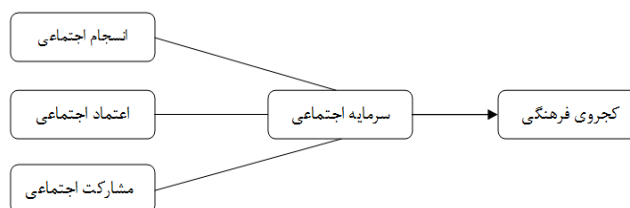
در کل می‌توان چنین گفت که نظریه بی‌سازمانی اجتماعی بر شرایطی ساختاری و نوعی از سازمان اجتماعی تأکید می‌کند که نقطه مقابل اعتماد، مشارکت، همبستگی و پیوندهای اجتماعی است، شرایطی که در آن، شبکه‌های اجتماعی ضعیف، مشارکت در جامعه کم و اعتماد نیز اندک است (عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۵).

نظریه فشار ساختاری نیز فرض می‌کند که وقایع پرتنش در خانواده یا محله منجر به احساسات منفی و سپس بزهکاری می‌گردد؛ به‌ویژه اگر منابع هنجاری چیره شود و حمایت والدین و همسالان قابل دسترسی نباشد. طبق این نظریه، می‌توان گفت که فقدان تعلقات اجتماعی و همچنین کاهش سرمایه اجتماعی در جامعه و نیز در درون خانواده باعث می‌شود که افراد، هنگام روبه‌رو شدن با منابع فشار نتوانند بر آنها غلبه نمایند؛ در نتیجه احساسات منفی در آنان ایجاد می‌شود که منجر به کجروی و ناهنجاری خواهد شد (چلبی و مبارکی، ۱۳۸۴: ۱۲).

نظریه بی‌هنجاری یا آنومی اجتماعی، نظم، ثبات و هماهنگی اجتماعی را منشأ ایجاد هم‌نواپی می‌داند، درحالی‌که بی‌نظمی و عدم هماهنگی را منشأ بروز جرم و انحراف محسوب می‌کند. یک نظام اجتماعی (یک جامعه، اجتماع، یا خرده نظام در درون یک جامعه) در صورتی تحت عنوان یک نظام اجتماع سازمان‌یافته و هماهنگ توصیف می‌شود که در خصوص هنجارها و ارزش‌های آن نوعی اتفاق نظر درونی و اجماع رأی وجود داشته باشد، میان اعضای آن همبستگی قوی به وجود آید و تعامل اجتماعی به‌گونه‌ای منظم در آن جریان یابد. برعکس، در صورتی که در همبستگی و انسجام اجتماعی آن خللی حاصل شود، یا کنترل اجتماعی در آن دستخوش زوال گردد یا بین اجزا و عناصر آن تفرقه و پراکندگی به وجود آید، نظامی بی‌سازمان و آنومیک (نابسامان) توصیف می‌شود. در واقع، این نظریه قائل به این نکته است که هر چه همبستگی و انسجام در درون یک گروه، اجتماع یا جامعه کمتر باشد، میزان جرم و انحراف در آن بالاتر خواهد بود (ایکرز و سلرز، ۲۰۰۴: ۱۵۹).

همچنین طبق نظریه بی‌هنجاری، آنومی و کجروی موجب تخلیه سرمایه اجتماعی می‌شود؛ زیرا اولاً، اعتماد زمانی شکل می‌گیرد که هنجارها محکم باشد و افراد بتوانند رفتارهای یکدیگر را پیش‌بینی کنند؛ از سوی دیگر، در محیط عاری از اعتماد، اگر سطوح

مشارکت و شبکه‌های روابط کاهش پیدا کنند امری قابل انتظار است که آنومی اجتماعی باعث کاهش سرمایه اجتماعی و افزایش خشونت از طریق تضعیف هنجارهای مسلط بر رفتارها می‌شود. تعهد قوی به نظم هنجاری باعث افزایش اعتماد متقابل شده و در نتیجه کنش‌های متقابل شکل گرفته و از هنجارها تبعیت خواهد شد. برعکس، وقتی مردم به همدیگر شک و تردید داشته باشند، نسبت به قدرت هنجارها به‌طور معکوس نمی‌توان اعتماد کرد. در واقع، زمانی که میان مردم اعتماد زیادی دیده می‌شود، آنها با اطمینان از این‌که عمل متقابل تحقق خواهد یافت و هنجارها رعایت خواهد شد، خود نیز نسبت به نظم هنجاری تعهدی قوی خواهند داشت. در مقابل، عدم اعتماد موجب از میان رفتن ایمان نسبت به نیروی نظارتی خواهد شد. به عبارت دیگر، طبق پیش‌بینی نظریه بی‌هنجاری، در محیط‌های بی‌هنجار، اعتماد اجتماعی کاهش یافته و در همان زمان، کجروی و خشونت افزایش خواهد یافت (عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۶).

شکل ۱: مدل نظری پژوهش

در مجموع با تکیه بر چارچوب نظری، مدل نظری و پیشینه پژوهش، می‌توان فرضیه‌های زیر را طرح نمود:

۴-۱. فرضیه کلی

- بین سرمایه اجتماعی و کجروی فرهنگی رابطه وجود دارد.

۴-۲. فرضیه‌های جزئی

- بین اعتماد اجتماعی و کجروی فرهنگی رابطه وجود دارد.
- بین مشارکت اجتماعی و کجروی فرهنگی رابطه وجود دارد.
- بین انجام اجتماعی و کجروی فرهنگی رابطه وجود دارد.

۵. روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع تحقیقات کمی است و به روش پیمایش انجام شده است. برای گردآوری اطلاعات مدنظر از تکنیک پرسشنامه محقق ساخته بهره گرفته شده است. جامعه

آماری این پژوهش دانشجویان کارشناسی دانشگاه شهید مدنی آذربایجان در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۴ می‌باشد که براساس اطلاعات موجود تقریباً ۷۰۰۰ نفر هستند. حجم نمونه با بهره‌گیری از جدول لین^۱ با لحاظ پارامتر ۵۰ درصد، سطح اطمینان ۹۵ درصد و خطای ۵ درصد ۳۶۶ نفر برآورد شده است. با توجه به تنوع رشته‌ها و دانشکده‌ها از شیوه نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده استفاده شده است.

۵-۱. تعریف مفاهیم

کجروی فرهنگی: رفتارهایی است که براساس معیارهای اخلاقی و نظام هنجاری سنتی اسلامی و هنجارهای رسمی غالب ناپسند و گاه جرم به حساب می‌آیند. این متغیر داری دو بعد ذهنی و عینی می‌باشد، به این معنی که افراد دارای نگرش مثبت به این نوع رفتارها کجرو ذهنی و افرادی که عملاً مرتکب چنین رفتاری شده‌اند، کجرو عینی به حساب می‌آیند (سراج‌زاده و بابایی، ۱۳۸۹). در پژوهش حاضر این متغیر به تأسی از پژوهش قاسمی و همکاران (۱۳۹۲)، در دو بعد عینی و ذهنی در قالب طیف لیکرت مورد سنجش قرار گرفته است.

سرمایه اجتماعی: را می‌توان منابعی تعریف کرد که میراث روابط اجتماعی‌اند و فعالیت‌های جمعی را تسهیل می‌کنند. این منابع که از طریق اجتماعی شدن حاصل می‌شوند، دربرگیرنده اعتماد، هنجارهای مشارکتی و شبکه‌هایی از پیوندهای اجتماعی است که موجب گردآمدن افراد به صورتی منسجم و با ثبات در داخل گروه به منظور تأمین هدفی مشترک می‌گردد (قدسی و مردان‌پور شهر کردی، ۱۳۹۲: ۵۶). در پژوهش حاضر، متغیر سرمایه اجتماعی با استفاده از ابعاد اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی مورد سنجش قرار گرفته است.

در پژوهش حاضر، جهت تأمین اعتبار طیف‌های به کار رفته در سنجش متغیرها از اعتبار محتوایی و همچنین اعتبار صوری استفاده شده است. بدین صورت که هر متغیر با استفاده از تعاریف نظری موجود و سازه‌های نظری به صورت یک سازه عملیاتی مفهوم‌بندی شده است (اعتبار محتوایی). همچنین پرسشنامه پس از طراحی توسط دو نفر از اساتید جامعه‌شناسی مورد تأیید قرار گرفته است (اعتبار صوری). برای سنجش میزان قابلیت اعتماد پرسشنامه از آلفای کرونباخ استفاده شده است. برای تمام متغیرها میزان آلفا بیش از ۰/۷۰ به دست آمد. این محاسبات در جدول ۱ نشان داده شده است.

1. Lin

جدول ۱: ضرایب آلفای کرونباخ برای متغیرهای پژوهش

متغیر	ابعاد	تعداد گویه	آلفای کرونباخ
سرمایه اجتماعی	اعتماد اجتماعی	۱۵	۰/۷۷
	مشارکت اجتماعی	۱۰	۰/۷۴
	انسجام اجتماعی	۹	۰/۷۹
کجروی فرهنگی	ذهنی	۸	۰/۸۱
	عینی	۸	۰/۸۸

همچنین پیش از پرداختن به فرضیه‌های پژوهش لازم است تا عوامل درونی طیف کجروی فرهنگی مطالعه شوند. به این جهت از تکنیک آماری تحلیل عاملی استفاده شده است. براساس تحلیل عاملی که در خصوص مؤلفه‌های تشکیل دهنده کجروی فرهنگی انجام گرفته (جدول ۲)، دو عامل اساسی وجود دارد و هر عامل متشکل از گویه‌هایی است که معنای مشترکی دارند. بعد اول که متشکل از ۸ گویه است، نشان‌دهنده بعد ذهنی کجروی فرهنگی است. ضریب عاملی که در مقابل هر یک از گویه‌ها نوشته شده نشان‌دهنده اهمیت هر یک از گویه‌ها است. بر این اساس، گویه «به نظر من با ظاهر شدن زنان با آرایش و حجاب نامناسب در اماکن عمومی، نباید به‌عنوان جرم برخورد شود»، با بالاترین بار عاملی بیشترین سهم را در تشکیل بعد ذهنی کجروی فرهنگی داشته است. دومین عامل تشکیل‌دهنده کجروی فرهنگی، بعد عینی است. این بعد نیز از ۸ گویه تشکیل شده است. ضریب عاملی گویه «برخی اوقات به موسیقی‌هایی که بر اساس قوانین کشور ایران غیرمجاز هستند گوش می‌دهم» برابر با ۰/۷۹ است که نشان‌دهنده اهمیت بالای آن در این بعد است.

به‌طور کلی می‌توان گفت که با توجه به آماره KMO در تمام ابعاد، داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب است. نتیجه آزمون بارتلت نیز برای عوامل به‌کار رفته برای سنجش متغیرها در سطح اطمینان ۹۹ درصد، معنادار است. در واقع با در نظر گرفتن میزان خطای قابل قبول در سطح یک درصد، معناداری محاسبه شده برای این ضریب، معادل ۰/۰۰۰ است که نشان می‌دهد تمامی گویه‌های به‌کار رفته برای سنجش ابعاد، قدرت تبیین‌کنندگی موردنظر را داشته‌اند.

جدول ۲: نتایج تحلیل عاملی متغیر کجروی فرهنگی

آزمون KMO	ابعاد کجروی فرهنگی	واریانس تبیین شده	بار عاملی	گویه‌های کجروی فرهنگی
K.M.O= ۰/۸۲ Sig= ۰/۰۰۰	ذهنی	۳۶/۴۳	۰/۷۱	اشکال نداشتن هدیه دادن به دوست مخالف در روز ولنتاین
			۰/۷۳	اشکال نداشتن شرکت افراد در پارتهای مختلط
			۰/۷۴	اشکال نداشتن پوشاندن موی سر در مهمانی‌های دوستانه و خانوادگی
			۰/۷۰	اشکال نداشتن نگهداری حیوانات (گربه و...) در داخل منزل
			۰/۷۷	رواج پیدا نکردن دوستی و رابطه دختر و پسر بدون اطلاع والدین
			۰/۷۹	جرم نپنداشتن ظاهر شدن زنان با آرایش و حجاب نامناسب در اماکن عمومی
			۰/۷۲	اشکال داشتن استفاده از مشروبات الکلی
			۰/۷۵	طراحی لباس بر اساس فرهنگ خودی و عدم استفاده از مدل‌های غربی
	عینی	۳۰/۶۵	۰/۷۷	سر زدن به سایت‌های غیراخلاقی در اینترنت
			۰/۷۹	گوش دادن به موسیقی‌های غیرمجاز
			۰/۷۵	کم گرفتن در انتخاب مدل لباس خود از ماهواره و سایت‌های اینترنتی
			۰/۷۴	دوستی و رابطه نزدیک با جنس مخالف
			۰/۷۲	پوشیدن لباس‌های تنگ و چسبان
			۰/۷۱	شرکت در پارتهای مختلط غیرخانوادگی
۰/۷۶	استفاده از سایت‌های غیرخبری غیرمجاز			
۰/۶۹	تذکر از مأموران انتظامی دانشگاه به خاطر پوشش			

۶. یافته‌های پژوهش

یافته‌های توصیفی پژوهش حاکی از آن است که پاسخگویان در بازه سنی ۱۹ تا ۳۰ سال قرار دارند و میانگین سنی‌شان ۲۱/۶ سال است. همچنین ۳۶/۶ درصد از پاسخگویان یعنی ۱۳۴ نفر مرد و ۶۳/۴ درصد یعنی ۲۳۲ نفر نیز زن بوده‌اند. از نظر وضعیت تأهل، ۱۸/۲ درصد پاسخگویان متأهل و ۸۱/۸ درصد نیز مجرد هستند. علاوه بر این ۴۳ درصد از پاسخگویان از پایگاه اقتصادی- اجتماعی پایین، ۳۹ درصد متوسط و ۱۸ درصد نیز از پایگاه بالا برخوردار بوده‌اند.

سایر یافته‌های توصیفی پژوهش حاکی از آن است که ۱۳/۱ درصد پاسخگویان میزان سرمایه اجتماعی‌شان در حد پایین، ۸۲ درصد در سطح متوسط و ۴/۹ درصد نیز در سطح بالایی قرار دارد. میانگین سرمایه اجتماعی با ۱/۹۱ صدم در سطح پایینی قرار دارد. میانگین کجروی فرهنگی با ۲/۰۷ صدم در سطح پایینی قرار دارد. در جدول شماره ۳ گویه‌های کجروی فرهنگی بر حسب میانگین آورده شده است. گویه «تذکر از مأموران انتظامی دانشگاه به خاطر پوشش» از بالاترین میانگین و گویه «اشکال نداشتن هدیه دادن به دوست مخالف در روز ولنتاین» از پایین‌ترین میزان میانگین در میان گویه‌های کجروی فرهنگی برخوردار است.

جدول ۳: توصیف گویه‌های کجروی فرهنگی بر حسب میانگین

انحراف معیار	میانگین	حداکثر	حداقل	گویه‌های کجروی فرهنگی
۱/۲۱	۲/۱۸	۵	۱	اشکال نداشتن هدیه دادن به دوست مخالف در روز ولنتاین
۱/۴۱	۳/۳۱	۵	۱	اشکال نداشتن شرکت افراد در پارتی‌های مختلط
۱/۳۹	۳/۲۰	۵	۱	اشکال نداشتن پوشاندن موی سر در مهمانی‌های دوستانه و خانوادگی
۱/۳۵	۲/۷۶	۵	۱	اشکال نداشتن نگهداری حیوانات (گربه و...) در داخل منزل
۱/۲۸	۲/۷۱	۵	۱	رواج پیدا نکردن دوستی و رابطه دختر و پسر بدون اطلاع والدین
۱/۳۰	۲/۷۸	۵	۱	جرم نپنداشتن ظاهر شدن زنان با آرایش و حجاب نامناسب در اماکن عمومی
۱/۳۲	۲/۲۲	۵	۱	اشکال داشتن استفاده از مشروبات الکلی
۱/۳۲	۲/۵۷	۵	۱	طراحی لباس بر اساس فرهنگ خودی و عدم استفاده از مدل‌های غربی
۱/۲۵	۳/۴۳	۵	۱	سر زدن به سایت‌های غیراخلاقی در اینترنت
۱/۳۱	۲/۵۴	۵	۱	گوش دادن به موسیقی‌های غیرمجاز
۱/۳۹	۲/۸۵	۵	۱	کم گرفتن در انتخاب مدل لباس خود از ماهواره و سایت‌های اینترنتی
۱/۴۱	۳/۲۴	۵	۱	دوستی و رابطه نزدیک با جنس مخالف
۱/۲۵	۳/۲۹	۵	۱	پوشیدن لباس‌های تنگ و چسبان
۱/۲۵	۴/۰۲	۵	۱	شرکت در پارتی‌های مختلط غیر خانوادگی
۱/۳۴	۳/۴۲	۵	۱	استفاده از سایت‌های غیر خبری غیرمجاز
۱/۱۵	۴/۲۶	۵	۱	تذکر از مأموران انتظامی دانشگاه به خاطر پوشش

همان‌طور که قبلاً هم گفته شد، پژوهش حاضر دارای یک فرضیه اصلی و سه فرضیه فرعی است که به‌منظور بررسی صحت و سقم این فرضیه‌ها از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. اطلاعات جدول ۴، حاکی از آن است که بین سرمایه اجتماعی و ابعاد آن (اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، مشارکت اجتماعی) با کجروی فرهنگی پاسخگویان همبستگی منفی معناداری وجود دارد؛ یعنی با افزایش سرمایه اجتماعی و ابعاد آن میزان کجروی فرهنگی پاسخگویان کاهش پیدا می‌کند؛ بنابراین فرضیه‌های پژوهش مورد تأیید واقع می‌شوند.

جدول ۴: آزمون فرضیه‌های پژوهش

متغیر	نوع آزمون	مقدار	سطح معناداری	آزمون فرضیه
اعتماد اجتماعی	پیرسون	-۰/۲۸	۰/۰۰۰	تأیید
انسجام اجتماعی	پیرسون	-۰/۲۲	۰/۰۰۳	تأیید
مشارکت اجتماعی	پیرسون	-۰/۲۴	۰/۰۰۱	تأیید
سرمایه اجتماعی	پیرسون	-۰/۳۱	۰/۰۰۰	تأیید

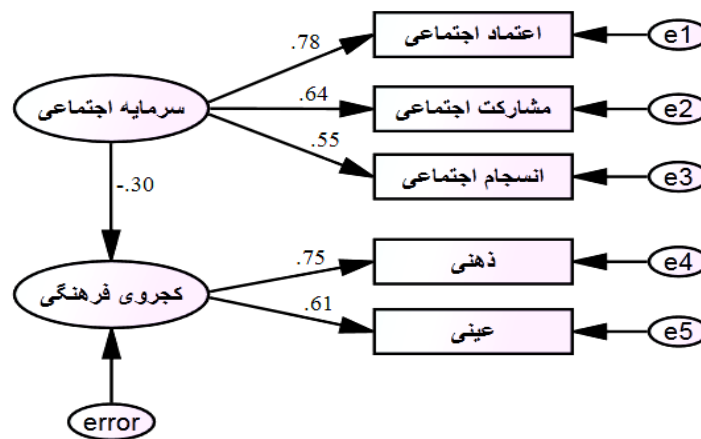
برای نشان دادن تأثیر سرمایه اجتماعی بر کجروی فرهنگی پاسخگویان از آزمون رگرسیون استفاده شده است. اطلاعات مندرج در جدول ۵ نشان می‌دهد که همبستگی چندگانه (R) بین ابعاد سرمایه اجتماعی و کجروی فرهنگی ۰/۴۸ است. ضریب تعیین (R^2) نیز ۰/۲۳ است. به این معنی که ۲۳ درصد از تغییرات کجروی فرهنگی پاسخگویان را سه متغیر اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی تبیین می‌کنند. ضرایب تأثیر استاندارد موجود در این جدول نشان می‌دهد که به‌ترتیب اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی بیشترین تأثیر را بر کجروی فرهنگی پاسخگویان دارند.

جدول ۵: آماره‌های تحلیل رگرسیون چندگانه برای تبیین کجروی فرهنگی

متغیرهای مستقل	ضرایب غیراستاندارد	ضرایب استاندارد	مقدار t	سطح معناداری
اعتماد اجتماعی	-۰/۳۵	-۰/۲۵	-۴/۵۰	۰/۰۰۰
مشارکت اجتماعی	-۰/۲۵	-۰/۱۹	-۳/۴۵	۰/۰۰۱
انسجام اجتماعی	-۰/۲۰	-۰/۱۵	-۲/۴۰	۰/۰۱۲
خلاصه مدل	Sig=۰/۰۰۱	F=۱۵/۱۹	$R^2=۰/۲۳$	R=۰/۴۸

در ادامه، مدل معادله ساختاری پژوهش حاضر ترسیم شده است. مدل با استفاده از نرم‌افزار Amos رسم گردیده و ملاحظه می‌شود که متغیر پنهان وابسته یعنی کجروی فرهنگی از دو بُعد تشکیل شده است. همچنین یک ضریب همبستگی مشاهده می‌شود که

تأثیر متغیر مستقل یعنی سرمایه اجتماعی بر کجروی فرهنگی پاسخگویان را نشان می‌دهد. متغیر سرمایه اجتماعی $0/30-$ بر کجروی فرهنگی پاسخگویان تأثیر دارد. مجذور بارهای عاملی هر یک از این ابعاد نشان می‌دهد که هر کدام از معرف‌ها تا چه اندازه تبیین‌کننده متغیرهای پنهان (سرمایه اجتماعی و کجروی فرهنگی) هستند. ملاحظه می‌شود که متغیر اعتماد اجتماعی بیشترین سهم را در ساختن متغیر سرمایه اجتماعی و بعد ذهنی بیشترین سهم را در ساختن متغیر کجروی فرهنگی بر عهده دارند.

شکل ۲: مدل معادله ساختاری پژوهش

در جدول ۶، تعدادی از مهم‌ترین معیارهای برازش مدل آمده است. به‌طور کلی می‌توان گفت که تمامی شاخص‌های برازش مدل قابل قبول هستند. بنابراین مدل ترسیم شده، نشان می‌دهد که داده‌های تجربی ما می‌توانند تا حدودی با نظریه‌ها پوشش داده شوند.

جدول ۶: شاخص‌های برازش مدل

شاخص‌های برازش مطلق		شاخص‌های برازش تطبیقی			شاخص‌های برازش مقتصد			
GFI	AGFI	CFI	NFI	TLI	PCFI	PNFI	RMSEA	CMIN/DF
۰/۹۲	۰/۹۱	۰/۹۳	۰/۹۲	۰/۹۴	۰/۵۶	۰/۵۳	۰/۰۴	۲/۷۹

۷. نتیجه‌گیری

تغییرات به وقوع پیوسته در دهه‌های اخیر، نشان از تحول اساسی در ساختار نظام ارزشی جامعه می‌دهد. تحولاتی که چه بخواهیم و چه نخواهیم با نظم سنتی پیشین در تقابل است.

امروزه با تشدید فرایندهای جهانی‌شدن و پیامدهای فرهنگی- اجتماعی آن، به‌ویژه مصرف‌گرایی، تکثر جوامع و به تبع آن آسیب‌های فرهنگی و اجتماعی جوانان (به‌ویژه دانشجویان) به موضوع سیاست‌های اجتماعی مبدل شده‌اند. جوانان به‌عنوان یکی از مهم‌ترین گروه‌های سنی، تنها افرادی نیستند که در معرض فرایندهای متفاوت توسعه اجتماعی قرار گرفته‌اند، بلکه آنها به شیوه‌ای متفاوت از سایر گروه‌های سنی به این رویدادها واکنش نشان داده‌اند.

بر اساس یافته‌های پژوهش، سرمایه اجتماعی و ابعاد آن (اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی) با کجروی فرهنگی دارای رابطه منفی و معناداری است؛ یعنی هر چه اعتماد اجتماعی، پیوندهای اجتماعی، خودباوری در فرد بیشتر باشد و فرد احساس مثبت بالایی نسبت به دیگران داشته باشد، اقدام به ایجاد روابط متقابل زیادی با اطرافیان خود کرده و همچنین اگر علاقه به کمک و همکاری با دیگران در فرد وجود داشته باشد، کجروی فرهنگی کاهش می‌یابد. این یافته‌ها در راستای یافته‌های پژوهش چلبی و مبارکی (۱۳۸۴)، عباس‌زاده و همکاران (۱۳۹۱)، کریمی مزیدی و همکاران (۱۳۹۲)، پاتنام (۲۰۰۱)، سمیح آکچوماک و باس تر ویل (۲۰۱۲)، یامامورا (۲۰۰۹)، رو و لی (۲۰۱۳) است. همچنین نتایج حاصله از معادله رگرسیونی در میان کل پاسخگویان نیز حاکی از آن است که اگر چه متغیرهای اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی هر کدام به‌صورت جداگانه‌ای تأثیر منفی و معناداری بر کجروی فرهنگی داشته‌اند، اما در بین آنها متغیر اعتماد اجتماعی بیشترین میزان تبیین کجروی فرهنگی را به خود اختصاص داده است؛ به‌طوری‌که این شاخص توانسته است به تنهایی ۰/۲۵- درصد واریانس کجروی فرهنگی را تبیین نماید. با استنباط از نظریه بی‌هنجاری اجتماعی می‌توان گفت که تعهدات قوی به نظم هنجاری، احتمالاً با اعتماد وسیعی توأم است؛ زیرا هنگامی که مردم به یکدیگر اعتماد داشته باشند، می‌توانند مطمئن باشند الزامات متقابل عمل و هنجارها اطاعت خواهد شد. در مقابل، زمانی که مردم شک زیادی به دیگران داشته باشند، ایمان کمی به نیروهای نظارتی خواهند داشت و بدین‌سان میزان کجروی افزایش خواهد یافت (کریمی مزیدی و همکاران، ۱۳۹۲). در مجموع سه متغیر اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی توانسته‌اند ۲۳ درصد از تغییرات کجروی فرهنگی پاسخگویان را تبیین کنند.

بر اساس مباحث نظری و یافته‌های این پژوهش، می‌توان گفت با گذر جامعه از حالت سنتی به مدرن، بحث سرمایه اجتماعی افراد جامعه، مخصوصاً جوانان و دانشجویان، اهمیت

بیشتری پیدا می‌کند. ورود به جامعه جدید که به نحوی، تمام ساختارها را دگرگون ساخته، به لحاظ روانی زندگی کنشگران را تحت تأثیر قرار داده است و در جامعه ما نیز، به مثابه جامعه‌ای در حال گذر از مرحله سنتی به مرحله مدرن، این مبحث مطرح است. زندگی افراد در فرایند گذار، دست خوش تغییر و دگرگونی می‌شود. این تغییر، نه تنها در زندگی، بلکه در تمام نظام ارزش‌ها و هنجارهای کنشگران نیز تأثیر می‌گذارد. زندگی کردن در این ساختار جدید، مستلزم گسترش سرمایه اجتماعی است. «سرمایه اجتماعی (اعتماد، مشارکت و انسجام اجتماعی) می‌تواند به‌عنوان منبعی ارزشمند همچون سایر اشکال سرمایه محسوب شود؛ لذا ذخیره محدود سرمایه اجتماعی می‌تواند به‌عنوان شکلی از محرومیت در کنار فقر، نبود شغل و آموزش محدود مطرح گردد. اگر ذخیره موجود سرمایه اجتماعی برای رسیدن به اهداف مورد نظر کافی نباشد، در این صورت، نظریه‌های بی‌سازمانی اجتماعی و فشار می‌تواند مقادیر بالای جرم و کجروی را تبیین کند» (عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۱). به‌طور خلاصه، با توجه به دیدگاه‌های نظریه بی‌سازمانی اجتماعی، فشار و بی‌هنجاری، سرمایه اجتماعی را می‌توان با مقادیر جرم، خشونت و کجروی مرتبط دانست که این عمل از طریق تعیین نیروی تنظیم‌کننده هنجارها و منابع مورد نیاز برای رسیدن به اهداف مورد نظر انجام می‌گیرد.

۷-۱. ارائه راهکار

با توجه به یافته‌های پژوهشی که افزایش سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی و انسجام اجتماعی) افراد باعث کاهش میزان کجروی فرهنگی آنها می‌شود، می‌توان راهکارهایی چند در این زمینه ارائه نمود.

برای تقویت میزان اعتماد اجتماعی در جوانان و دانشجویان لازم است که افراد جامعه و متولیان امور جوانان، به شرکت دادن جوانان در کارهای جمعی در قالب گروه‌ها و تشکل‌های داوطلبانه و غیرداوطلبانه پرداخته و زمینه‌هایی که شبکه ارتباطی بین جوانان و جامعه را به صورت سالم برقرار می‌کند را فراهم کنند تا بده و بستان‌های عاطفی میان جوانان و سایر اعضای جامعه صورت گیرد و از این طریق روحیه همبستگی اجتماعی و اعتماد جوانان در جامعه افزایش یابد. همچنین با اعمال اهرم‌های تشویقی و یا هر عامل دیگر، دانشجویان را به سمت مشارکت اجتماعی سوق داد تا از این طریق، با ایجاد حلقه‌ها و پیوندهای دوستی، سرمایه اجتماعی آنان افزایش یابد؛ عاملی که می‌تواند به کاهش کجروی فرهنگی در بین آنان منجر گردد.

منابع

- احمدی، حبیب (۱۳۹۲). *جامعه‌شناسی انحرافات*، تهران: سمت.
- بحری‌پور، عباس و نیازی، محسن (۱۳۹۳). «دینداری و گرایش به کجروی فرهنگی (مطالعه موردی: جوانان شهر کاشان)»، *فصلنامه امنیت پژوهشی*، ۱۳(۴۷): ۷۱-۸۹.
- بوستانی، داریوش (۱۳۹۱). «سرمایه اجتماعی و رفتار پرخطر؛ نمونه مورد مطالعه: دانش‌آموزان دبیرستانی شهر کرمان»، *دو فصلنامه علوم اجتماعی*، ۹(۱۹): ۱-۳۱.
- چلبی، مسعود و مبارکی، محمد (۱۳۸۴). «تحلیل رابطه سرمایه اجتماعی و جرم در سطوح خرد و کلان»، *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۶(۲): ۳-۴۴.
- حبیب‌زاده، اصحاب؛ عباس‌زاده، محمد؛ عابدینی، عیسی و هنرور، حسین (۱۳۹۳). «مطالعه رابطه اعتماد اجتماعی در بین رانندگان سطح شهر تبریز»، *مطالعات پژوهشی راهور*، ۸(۲۶): ۳۳-۵۸.
- حسینی‌نثار، مجید و فیوضات، ابراهیم (۱۳۹۰). *نظریه‌های انحرافات اجتماعی*، تهران: پژوهش‌های سراج‌زاده، سیدحسین (۱۳۸۳). «نیمه پنهان: گزارش نوجوانان شهر تهران از کجروی‌های اجتماعی و دلالت‌های آن برای مدیریت فرهنگی»، *پژوهشنامه علوم انسانی*، شماره ۴۱ و ۴۲: ۵۳-۸۴.
- سراج‌زاده، سید حسین و بابایی، مینا (۱۳۸۹). «جهانی‌شدن، فرهنگ جهانی و کجروی فرهنگی»، *فصلنامه علوم اجتماعی*، ۱۷(۴۸): ۴۳-۷۱.
- شمس، سیمین؛ عموزاده، معصومه؛ زینی‌وند مقدم، حجت و غلامی، بهمن (۱۳۹۲). «بررسی عوامل مؤثر بر گرایش به کجروی فرهنگی دانشجویان دختر و پسر»، *فصلنامه زن و جامعه*، ۴(۱): ۱۲۲-۱۰۱.
- صدیق سروستانی، رحمت‌الله (۱۳۸۹). *آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات اجتماعی)*، تهران: سمت.
- عباس‌زاده، محمد؛ علیزاده اقدم، محمدباقر و اسلامی بناب، سیدرضا (۱۳۹۱). «بررسی رابطه سرمایه اجتماعی و آنومی اجتماعی»، *مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران*، ۱۱(۱): ۱۴۵-۱۷۲.
- علیپوردی‌نیا، اکبر؛ شارع‌پور، محمود و ورمزیار، مهدی (۱۳۸۷). «سرمایه اجتماعی خانواده و بزهکاری»، *زن در توسعه و سیاست (پژوهش زنان)*، ۶(۲): ۱۰۷-۱۳۲.
- غفاری، غلامرضا (۱۳۸۷). *سرمایه اجتماعی و پیشگیری از جرم*، مجموعه مقالات نخستین همایش پیشگیری از جرم: پیشگیری از جرم با رویکردی جامعه‌شناختی، تهران: دفتر تحقیقات کاربردی پلیس پیشگیری ناجا.
- غلامی کوتنایی، کوروش و قربان‌نژاد شهرودی، یدالله (۱۳۹۳). «بررسی تأثیر سرمایه اجتماعی خانواده بر اعتیاد جوانان (شهر قائم‌شهر)»، *پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر*، ۲(۴): ۱۱۵-۱۳۹.
- فیلد، جان (۱۳۸۵). *سرمایه اجتماعی*، ترجمه جلال متقی، تهران: موسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی.

- قاسمی، وحید (۱۳۸۳). «سنخ‌شناسی دانشجویان بر مبنای پدیده روابط دوستانه دختر و پسر»، *مطالعات جوانان*، ۳(۷): ۹۰-۱۱۳.
- قاسمی، وحید؛ میر محمدتبار، سید احمد و عدلی‌پور، صمد (۱۳۹۲). «تبیین جامعه‌شناختی تأثیر رسانه‌های خارجی بر کجروی فرهنگی دانش‌آموزان دبیرستانی شهر فریدونکنار»، *مطالعات توسعه اجتماعی-فرهنگی*، ۲(۳): ۵۳-۷۸.
- قدسی، علی محمد و مردان‌پور شهرکردی، الهام (۱۳۹۲). «بررسی رابطه بین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و نشانه‌های اختلال شخصیت نمایشی در دانش‌آموزان»، *پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر*، ۱(۲): ۶۹-۵۱.
- کریمی مزیدی، سجاد؛ زارعی محمودآبادی، حسن؛ قادری ثانوی، رمضان‌علی؛ حبیب‌پور گتایی، کرم و علی‌پور، فردین (۱۳۹۲). «رابطه سرمایه اجتماعی و کجروی در بین دانش‌آموزان پسر ۱۵ تا ۱۸ ساله شهر تهران در سال تحصیلی ۱۳۹۱-۱۳۹۰»، *رفاه اجتماعی*، ۱۳(۵۰): ۱۱۱-۱۳۴.
- کلدی، علیرضا و رحمانی فیروزجاه، علی (۱۳۸۶). «عوامل مؤثر بر ناپهنجاری جوانان (مطالعه موردی مناطق حاشیه شهر ساری و بابل)»، *رفاه اجتماعی*، ۷(۲۷): ۲۱۲-۱۹۱.
- کلمن، جیمز (۱۳۹۰). *بنیادهای نظریه اجتماعی*، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نی.
- کوفن، بروس (۱۳۹۳). *مبانی جامعه‌شناسی*، ترجمه غلامعباس توسلی و رضا فاضل، تهران: سمت.
- گنجی، محمد و ستوده، هلالی ستوده، مینا (۱۳۹۰). «رابطه گونه‌های دینداری و سرمایه اجتماعی (رویکرد نظری و تجربی در بین مردم شهر کاشان)»، *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۲(۴۲): ۹۵-۱۲۰.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۹۴). *جامعه‌شناسی*، ترجمه حسن چاوشیان، تهران: نی.
- نیازی، محسن؛ صدیق محمدی و محمد و نصری، لادن (۱۳۹۴). «بررسی رابطه ابعاد سرمایه اجتماعی و گرایش به عفو و گذشت در شهر سنندج»، *مطالعات علوم اجتماعی ایران*، ۱۱(۴۶): ۱۴۵-۱۲۱.
- Akçomak, S. and Weel, B. T. (2012). "The impact of social capital on crime: Evidence from the Netherlands", *Regional Science and Urban Economics*, 42(1-2): 323-340.
- Akers, R. L. and Sellers, C. (2004). *Criminological Theories: Introduction, Evaluation and Application*, Los Angeles: Roxbury Publishing Company.
- Chuang, Y. C. and Chuang, K. Y. (2008). "Gender differences relationships between social capital and individual smoking and drinking behavior in Taiwan", *Social Science & Medication*, 67 (8): 1321-1330.
- Doob, C. B. (1990). *Sociology*, New York: Vintage Books.
- Kawachi, I. and Berkman, L. F. (2001), "Social Ties and Mental Health", *Journal of Urban Health*, 78 (3): 458-67.
- King, P. E. and Furrow, J. L. (2004). "Religion as a Resource for Positive Youth Development: Religion, Social Capital, and Moral Outcomes", *Developmental Psychology*, 40(5): 703-13.
- Portes, A. (1998). "Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology Annual", *Review of Sociology*, 24(1): 1-24.
- Putnam, R. (2001). "Social capital: Measurement and consequences", *Canadian Journal of Policy*, 1(2): 41-51.

- Roh, S. and Lee, J. L. (2013). "Social capital and crime: A cross-national multilevel study", *International Journal of Law, Crime and Justice*, 4(1): 58-80.
- Smidt, C. (2003). *Religion as Social Capital: Producing the Common Good*, Waco, Texas: Baylor University Press.
- Wright, J.; Cullen, F. and Miller, J. (2001). "Family Social Capital and Delinquent Involvement", *Journal of Criminal Justice*, 29(1): 1-9.
- Yamamura, E. (2009), "Formal and Informal deterrents of crime in Japan: Roles of police and social capital revisited", *The Journal of Socio-Economics*, 38(4): 611-621.